

## АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА ТА НАПРЯМИ ЇХ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ

*У статті визначено основні поняття, сутність фінансових ризиків підприємства, їх класифікацію за окремими критеріями. Розглянуто системи принципів ризик-менеджменту, які пропонують вітчизняні та зарубіжні наукові діячі. Наведені існуючі в науковій літературі напрями зниження фінансових ризиків підприємства та викладена їх систематизована класифікація.*

*Ключові слова: ризик, фінансовий ризик, принципи ризик-менеджменту, інструменти, лімітування, хеджування, диверсифікація.*

O.V. NIZHNIK

Khmelnitsky National University

### ANALYSIS OF FINANCIAL RISKS OF ENTERPRISE AND DIRECTIONS OF THEIR DECREASE

*Abstract - The concept, the essence of enterprise financial risks, their classification according to individual criteria were explored in the article. The system of risk management principles that offer domestic and foreign academicians was considered. Existing in the scientific literature reduce directions of the financial risks of enterprise were determined and their systematic classification was outlined in the article. The analysis showed that the financial risks should be classified according to different criteria in order to timely identify and ensure the financial security of the company for its development, preventing a possible reduction of its cost. Based on the above defined principles and neutralization criteria of financial risks. Main goals and objectives of this neutralization were justified, they are typical for model management of financial risk of entities in the uncertainty of the market environment.*

*Keywords: risk, financial risk, risk management principles, tools, limitation, hedging, diversification.*

**Актуальність теми дослідження.** Фінансово-господарська діяльність підприємств в ринковій економіці пов'язана з різноманітними підприємницькими ризиками, що генеруються як внутрішніми умовами функціонування, так і зовнішнім середовищем. Розвиток ринкової економіки супроводжується виникненням нових видів економічних ризиків, зміною рівня та інтенсивності їхнього впливу на діяльність підприємства. Ідентифікація та визначення рівня ризику, врахування його у власній діяльності дають змогу підприємствам здобути конкурентні переваги у боротьбі за споживача, постачальника, інвестора тощо.

**Аналіз останніх досліджень.** Вирішення проблем існування фінансових ризиків стає можливим завдяки працям провідних зарубіжних і вітчизняних вчених у базових аспектах менеджменту, економіки підприємств, фінансового аналізу, фондового ринку, банківської справи. Серед вітчизняних вчених необхідно виділити таких, як Н. С. Брюховецька, І. П. Булеєв, В.В. Вітлінський, Н. М. Внукова, Т. В. Гончар, Л. В. Єременко, Л.І. Донець, Г.Г. Кірейцев, М.С. Клапків, М. Г. Лапуста, В. В. Лук'янова, О.В.Макаренко, Г. О. Маланчина, О.О. Орлов, О.І. Панченко, Н. Д. Прокопенко, В. І. Успенко, В. М. Шелудько, Я. П. Шумелда. Великий внесок зробили зарубіжні вчені: І. Т. Балабанов, А. Н. Буренін, В. В. Глущенко, Ю. М. Єрмольєв, Ч. Ф. Лі, Д. І. Фіннерті, Н. Хохлов та інші.

**Метою статті** є узагальнення теоретичних основ визначення фінансових ризиків та розробка практичних рекомендацій щодо шляхів їх нейтралізації в системі стратегічної діяльності підприємства.

**Виклад основного матеріалу.** Ризик має місце у будь-якій сфері людської діяльності, що пояснюється різноманітністю умов та чинників, які впливають на позитивний результат рішень людей. Історичний досвід показує, що ризик, тобто недоотримання намічених раніше результатів, став яскраво проявлятися під час розвитку товарно-грошових відносин та конкуренції учасників господарської діяльності. Це пояснюється тим, що ризик – дуже складне явище, яке має безліч відмінних один від одного, а іноді й протилежних складових. Наукова література по-різному тлумачить поняття ризику, його рис, властивостей, елементів, функцій та факторів. Так, Донець Л.І. вважає, що ризик – це небезпека втрати ресурсів чи недоотримання доходів порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів [2]. Ілляшенко С.М. доводить, що ризик – це загроза втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або додаткових витрат у результаті здійснення конкретних видів діяльності [6]. Ястремська О.І. стверджує, що ризик – це об'єктивний фактор, органічно пов'язаний з фундаментальними інституціями сучасного суспільства [4]. Кочетков В.М., Шипова Н.А. зауважують, що ризик – це вартісне вираження імовірнісної події, що призводить до втрат [3]. Лук'янова В.В., Головач Т.В. зазначають, що ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, пов'язана з подоланням невизначеності, випадковості, конфліктності в ситуації неминучого вибору, що відображає ступінь досягнення суб'єктом очікуваного результату [4]. Івченко І.Ю. доводить, що ризик – це подія, яка може відбутися чи не відбутися і спрямована на привабливу мету, досягнення якої пов'язане з елементами небезпеки, загрозою втрати [5]. Вітлінський В.В., Верченко П.І. оцінюють ризик як об'єктивно-суб'єктивну категорію у діяльності суб'єктів господарювання, що пов'язана з подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації неминучого вибору. Вона відображає міру відхилення від цілей, бажаного результату, міру невдачі з урахуванням впливу керованих і некерованих чинників, прямих та зворотних зв'язків стосовно об'єкта керування [1].

Виходячи із походження терміну „ризик”, проаналізувавши еволюцію цього поняття та дослідивши

визначення сучасних вчених, можна дійти наступних висновків: по-перше, ризик пов'язаний із можливістю втрат; по-друге, ризик пов'язаний із можливістю виграшу; по-третє, ризик можливий лише при альтернативності вибору.

У праці В.В. Лук'янової та Т.В. Головач зазначається наступне: «сучасні теорія і практика управління ризиками розглядають ризик не тільки як небажану ознаку невизначеності майбутніх подій, а й як джерело позитивних, прибуткових можливостей, тобто виокремлюють два типи ризиків: ризик-позитив та ризик-негатив [50, с. 20]. Якщо розглядати ризик як тривимірну модель (ризик як загроза, ризик як невизначеність, ризик, як шанс (можливість), то він потребує не мінімізації, а оптимізації [4]».

Для більш глибокого розуміння сутності фінансового ризику, розглянемо його основні елементи. *Об'єкт фінансового ризику* – це фінансова система, умови діяльності якої неможливо оцінити повною мірою внаслідок невизначеності умов її функціонування. *Суб'єкт фінансового ризику* – це фізична або юридична особа, яка зацікавлена в успішних фінансових результатах діяльності та приймає управлінські рішення стосовно об'єкта ризику. *Джерела фінансового ризику* – це дії, процеси та явища, які викликають невизначеність фінансової ситуації на ринку.

Проаналізувавши погляди вітчизняних та зарубіжних науковців щодо визначення сутності фінансового ризику, доцільно детальніше розглянути його класифікацію (таблиця 1).

Таблиця 1

### Характеристика груп та видів фінансових ризиків

Групи фінансових ризиків	Види фінансових ризиків	Характеристика
Ризики, пов'язані з купівельною спроможністю грошей	Інфляційний ризик	При зростанні інфляції, отримувані грошові доходи знецінюються з погляду реальної купівельної спроможності швидше, ніж ростуть. У таких умовах підприємець несе реальні втрати
	Дефляційний ризик	При зростанні дефляції відбуваються падіння рівня цін, погіршення економічних умов підприємництва і зниження доходів
	Валютні ризики	Ризики, які представляють собою небезпеку валютних втрат, пов'язаних із зміною курсу однієї іноземної валюти по відношенню до іншої при проведенні зовнішньоекономічних, кредитних і інших валютних операцій
	Ризики ліквідності	Пов'язані з можливістю втрат при реалізації цінних паперів або інших товарів із-за зміни оцінки їх якості і споживної вартості
Ризики, пов'язані з вкладенням капіталу (інвестиційні ризики)	Ризик реального інвестування (проектний ризик)	Невизначеність доходів від реалізації інвестиційного проекту, пов'язана з можливістю виникнення несприятливих ситуацій та їхніх наслідків на одній зі стадій здійснення інвестиційного процесу. Загальноприйнятий набір ризиків, що оцінюється інвестором при виборі того або іншого інвестиційного проекту
	Ризик фінансового інвестування (портфельний ризик)	Ймовірність недоодержання доходів від цінних паперів у зв'язку зі зміною кон'юнктури інвестиційного ринку. Ризики фінансового інвестування властиві окремим інвестиційним операціям з придбання цінних паперів
	Ризик інноваційного інвестування	Пов'язаний з невизначеністю доходів від вкладення грошових коштів у розвиток нової техніки та технологій, які є результатом досягнень науково-технічного прогресу
Ризики, пов'язані з формою організації господарської діяльності підприємства	Авансовий ризик	Виникає при укладенні будь-якого контракту, якщо по ньому передбачається постачання готових виробів проти платежу покупця. Суть ризику – підприємство-продавець (носії ризику) несе при виробництві (або закупівлі) товару певні витрати, які на момент виробництва (або закупівлі)
	Оборотний ризик	Припускає настання дефіциту фінансових ресурсів

Серед внутрішніх ризиків доцільно виокремлювати: інвестиційні, бізнес-процесів, оборотності, інші (рис. 1).

Отже, види фінансових ризиків необхідно класифікувати за різноманітними критеріями з метою своєчасного виявлення та забезпечення фінансової безпеки підприємства в процесі його розвитку, запобігання можливому зниженню його ринкової вартості.

В системі методів управління фінансовими ризиками підприємства виділяють дві групи інструментів:

- внутрішні механізми нейтралізації фінансових ризиків;
- страхування ризиків страховими компаніями.

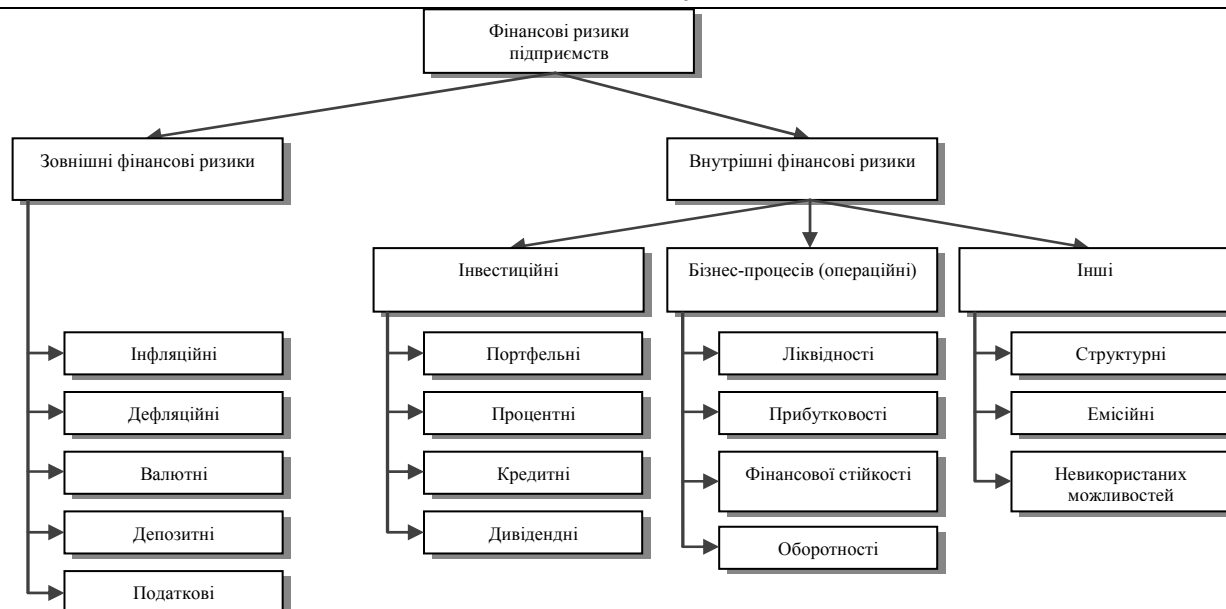


Рис. 1. Класифікація фінансових ризиків підприємства [23, с.136]

Внутрішні механізми нейтралізації фінансових ризиків – це система методів мінімізації їх негативних наслідків, що обираються та здійснюються в рамках самого підприємства.

Основним об'єктом використання внутрішніх механізмів нейтралізації є, як правило, всі види допустимих фінансових ризиків, значна частина ризиків критичної групи, а також катастрофічні ризики, які не підлягають страхуванню, якщо вони приймаються підприємством в силу об'єктивної необхідності. В сучасних умовах внутрішні механізми нейтралізації охоплюють переважну частину фінансових ризиків підприємства.

До складу внутрішніх механізмів нейтралізації фінансових ризиків належать:

Уникнення ризику. Основними заходами в напрямку уникнення ризику є:

- відмова від здійснення фінансових операцій, рівень ризику за якими надмірно високий;
- відмова від використання у високих обсягах позикових коштів;
- відмова від надмірного використання обігових коштів у низьколіквідних формах;
- відмова від використання тимчасово вільних грошових коштів у короткострокових фінансових вкладеннях.

Лімітування концентрації ризику. Механізм лімітування концентрації фінансових ризиків використовується як правило за тими його видами, які виходять за межі допустимого їх рівня, тобто за фінансовими операціями, що здійснюються в зоні критичного або катастрофічного ризику. Таке лімітування реалізується шляхом встановлення на підприємстві відповідних внутрішніх фінансових нормативів в процесі розробки політики здійснення різних аспектів фінансової діяльності.

Система фінансових нормативів, що забезпечує лімітування концентрації ризиків, може включати:

- граничний розмір (питома вага) позикових коштів, що використовуються в господарській діяльності;
- мінімальний розмір (питома вага) активів у високоліквідній формі;
- максимальний розмір товарного (комерційного) кредиту, що надається одному покупцю;
- максимальний розмір депозитного внеску, що розміщується в одному банку;
- максимальний розмір вкладення коштів у цінні папери одного емітента;
- максимальний період відволікання коштів у дебіторську заборгованість.

**Висновки:** Отже, аналіз показав, що фінансові ризики необхідно класифікувати за різними критеріями з метою своєчасного виявлення та забезпечення фінансової безпеки підприємства з метою його розвитку, запобігання можливому зниженню його вартості. На основі визначених вище принципів та критеріїв нейтралізації фінансових ризиків можна обґрунтувати основні цілі та завдання такої нейтралізації, що є типовими для моделі управління фінансовими ризиками суб'єктів господарювання в умовах невизначеності ринкового середовища. Такі цілі і завдання можуть передбачати досягнення наступних ефектів, у тому числі: розробка та обґрунтування загальної стратегії нейтралізації фінансових ризиків, а також стратегії нейтралізації конкретного виду ризику, у тому числі стратегія уникнення ризику та стратегія утримання ризику (страхування фінансових ризиків; диверсифікація фінансових ризиків; хеджування фінансових ризиків); інформаційне та методологічне забезпечення прийняття управлінських фінансових рішень в рамках інших функціонально-організаційних блоків, у тому числі шляхом розробки альтернативних сценаріїв розвитку підприємства та оцінки ймовірності їх виконання; координація та інтеграція із антикризовим фінансовим управлінням суб'єктом господарювання з метою попередження неплатоспроможності, формування фінансової кризи та банкрутства суб'єкта господарювання та ряд інших.

**Література**

1. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : [навч.-метод. посібник для самот. вивч. дисц.] / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – К. : КНЕУ, 2008. – 292 с.
2. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків : навч. посіб. / Л. І. Донець, О. В. Шепеленко, С. М. Баранцева, О. В. Сергєєва, О. Ф. Веремейчик. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 472 с.
3. Кочетков В. Н. Экономический риск и методы его измерения : [учебное пособие] / В. Н. Кочетков, Н. А. Шипова. – К. : Европ. ун-т, 2009. – 68 с.
4. Лук'янова В. В. Економічний ризик : [навч. посібник] / В. В. Лук'янова, Т. В. Головач. – К. : Академвидав, 2007. – 462 с.
5. Івченко І. Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій : [навч. посібник] / Івченко І. Ю. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
6. Ілляшенко С. М. Економічний ризик : [навч. посібник] / Ілляшенко С. М. – [2-е вид., допов. і перероб.]. – К. : Центр навч. літератури, 2008. – 220 с.

**References**

1. Vitlinsky V. Analysis, modeling and management of economic risk: [Teach method. manual for self. Explore. dysts.] / V.V. Vitlinsky, P.I. Verchenko. - K.: MBK, 2008 - 292 p.
2. Donets L.I. Justification economic decisions and risk assessment: Training. guidances. / L.I. Donets, A. Shepelenko, Barantsev S.M., A.V. Sergeev, A.F. Veremeychik. - K.: Center educational literature, 2012 - 472 p.
3. Lukyanov V. Economic risk: [teach. user] / V.V. Lukyanov, T. Holovatch. - K Akademydav, 2007 - 462 p.
4. Kochetkov V.N. the Economic risk measurements and methods ego: [uchebnoe certainly appreciate] / VN Kochetkov, NA Shipov. - K Europe. University Press, 2009 - 68 p.
5. Ivchenko I.J. modeling economic risks and risk situations: [teach. user] / Ivchenko I.J. - K Center educational literature, 2007 - 344 p
6. Illyashenko S.M. Economic risk: [teach. user] / Illyashenko S.M. [2nd ed., reported. And overhauls.]. - K Center teach. Literature, 2008 - 220 p.

Рецензія/Peer review : 13.9.2014 p.

Надрукована/Printed : 23.09.2014 p.  
Рецензент: д.е.н, проф. Нижник В.М.